

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Een overheid op drift: de strafrechtelijke beheersing van seks en jongeren

Gooren, J.C.W.

Citation

Gooren, J. C. W. (2016, February 16). *Een overheid op drift: de strafrechtelijke beheersing van seks en jongeren*. *Meijers-reeks*. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/37813>

Version: Corrected Publisher's Version

License: [Licence agreement concerning inclusion of doctoral thesis in the Institutional Repository of the University of Leiden](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/37813>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Cover Page

Universiteit Leiden

The handle <http://hdl.handle.net/1887/37813> holds various files of this Leiden University dissertation

Author: Gooren, Juul

Title: Een overheid op drift : de strafrechtelijke beheersing van seks en jongeren

Issue Date: 2016-02-16

Samenvatting

In deze studie staat de beheersing van seks en jongeren middels de reactie van met name strafrechtelijke autoriteiten centraal. Dit proefschrift bestaat uit vijf artikelen en een afsluitend hoofdstuk. Het accent ligt op de belangen die de autoriteiten beogen te beschermen. Deze invalshoek biedt een nuttige aanvulling op meer gangbaar onderzoek naar seksueel misbruik en seksuele ontsporing. In veel studies staat het gedrag van individuen centraal en niet de reactie van autoriteiten, hetgeen iets kan zeggen over de gewenste inrichting van de samenleving. Het is deze inrichting via de reactie op seks en jongeren die deze studie van vele andere studies onderscheidt.

Wat de wetenschappelijke relevantie betreft, is er weinig concreet onderzoek gedaan naar de toepassing van het strafrecht en hoe die zich verhoudt tot een samenleving waarin een beroep op collectiviteit problematisch is geworden. De samenleving is pluriform. Dat is ook relevant voor seksuele normen en waarden. Het strafbaar stellen van seksuele gedragingen met jongeren biedt een ingang om te onderzoeken wat het strafrecht in dat kader te betekenen heeft. De sociaal-ethische normen betreffende seksualiteit fluctueren door de tijd en dat impliceert dat de strafwaardigheid van seksuele gedragingen een verbreding dan wel verenging kan vertonen. Tegelijkertijd is de strafrechtelijke reactie niet alleen een reflectie van de collectieve moraal, maar ook een constituerend element van het collectieve geweten. Het strafrecht neemt toe in betekenis daar waar het collectieve bewustzijn is opgelost in een geïndividualiseerde moraal rond slachtofferschap. In dit proefschrift zullen ontwikkelingen in de samenleving worden geduid via artikelen in het Wetboek van Strafrecht, beoordelingen door politie en justitie en uitspraken van de rechter. De relatie tussen de strafrechtelijke reactie op seks met minderjarigen en ontwikkelingen in de samenleving is nog weinig onderzocht en zal centraal staan. Het gaat dan om de koppeling tussen het macroniveau via theorie over ontwikkelingen in de samenleving en het niveau van reageren door autoriteiten via empirie over de toepassing van het strafrecht in Nederland.

De maatschappelijke relevantie van dit onderzoek is gelegen in de fundamentele vraag wanneer via het strafrecht wel of geen grenzen worden gesteld aan seksuele handelingen die zich in de relationele sfeer van jongeren bevinden. Juridisch kan seks met minderjarigen vallen onder het begrip ontucht wanneer er geen sprake is van aanranding of verkrachting. Hoe wordt dit juridische begrip ingevuld door strafrechtelijke autoriteiten? Door in te zoomen op de meer ambigue gevallen van seks met jongeren kan de spanningsverhouding tussen enerzijds effectieve bescherming en anderzijds

ongewenste inmenging nader worden onderzocht en worden getoetst aan de achterliggende beginselen van de strafbaarstelling. Zodoende kan mogelijk een betere balans worden gevonden, die instructief kan zijn voor overheidsop treden waarbij bescherming tegen schadelijke seksuele gedragingen wordt gegarandeerd en waarbij tegelijkertijd de seksuele zelfbepaling van de burgers wordt gerespecteerd.

Het strafrecht is een middel om actuele normen en waarden binnen de huidige samenleving door te geven en als zodanig is het een belangrijk onderdeel van de maatschappelijke reactie. Bij de strafrechtelijke reactie moet worden bedacht dat het gaat om het door de autoriteiten wel of niet stellen van grenzen aan seks met jongeren in het belang van hun bescherming en ontplooiing. Voor een bredere context bij het analyseren van ontuchtzaken zijn daarnaast nog andere maatschappelijke reacties van belang. Deze reacties komen tot stand via opiniemakers zoals politici, journalisten en onderzoekers. Deze studie is primair gericht op de vraag: *Wat betekenen de strafrechtelijke reactie en reacties vanuit de media op seks met jongeren voor de wijze waarop seksueel gedrag van jongeren in onze samenleving wordt geduid en op welke wijze werkt deze duiding omgekeerd door op deze reacties?*

Deze studie begint met een theoretische analyse van de wijze waarop het thema seks en jongeren een zekere plaatsbepaling heeft gekregen in de samenleving, en zet zich voort in een empirische studie naar de opsporing en vervolging van ontucht met jongeren in Nederland. De sociaal-culturele analyses zijn bedoeld om het juridische materiaal te duiden. De meer juridische plaatsbepaling legt omgekeerd weer sociaal-culturele processen bloot. De titel van dit proefschrift luidt: *Een overheid op drift? De strafrechtelijke beheersing van seks en jongeren*. De betekenis achter het begrip 'beheersing van seks en jongeren' is tweeledig: ontucht staat van oudsher voor zoveel als gebrek aan beheersing; tegelijkertijd kunnen de autoriteiten middels de eigentijdse en juridische kwalificatie van ontucht seksueel gedrag en jongeren beheersen. In dat verband zijn het 'aseksuele kind' en de 'seksuele relatie' twee belangrijke sociale constructies die aandacht verdienen. Achter deze sociale constructies, die werken als ordeningsprincipe van de samenleving, gaan grotere belangen schuil.

Dit proefschrift bestaat, zoals vermeld, uit vijf artikelen en een afsluitend hoofdstuk. In de eerste twee artikelen worden achtereenvolgens de *pedofiel* en de *seksuele tiener* opgevoerd als figuren om seks met jongeren theoretisch te doordenken. In de daaropvolgende drie artikelen wordt *seks tussen jongeren en ontucht* empirisch onderzocht en worden *seksueel contact en ontucht* en ten slotte *moraliteit en ontucht* nader bestudeerd om de beheersing van seks en jongeren te begrijpen. Ter afsluiting wordt in het laatste hoofdstuk dieper ingegaan op *het asexuele kind en de seksuele relatie* als sociale constructies.

DE PEDOFIEL

Er zijn weinig onderwerpen die zoveel negatieve gevoelens losmaken als pedofilie. In het Westen worden personen die seks hebben met kinderen voorgesteld als weerzinwekkend; het raakt een gevoelige snaar. Onder de noemer pedofiel kunnen deze personen rekenen op een enorme afkeer. Dat is lang niet altijd zo geweest. Waarom richt zoveel maatschappelijke woede zich tegenwoordig op de figuur van 'de pedofiel' en wat deze woede zegt over de betekenis van kinderen als asexueel? Deze vraag zal centraal staan in het eerste artikel. Wat zal blijken, is dat de seksualisering van kinderen ook door niet-pedofielen plaatsvindt, en dat de pedofiel dient als zondebok. Er is sprake van hypocrisie op het moment dat de seksualisering van kinderen alleen wordt toegeschreven aan pedofielen, terwijl 1) jongeren uit zichzelf seksueel worden, 2) de maatschappij het seksuele kind in cultureel opzicht esthetiseert, 3) de koppeling van seks en jeugd commercieel gezien interessant is, 4) het internet seks aan en van kinderen openbaart, 5) de bestrijding van kinderporno maakt dat onschuldige afbeeldingen een seksuele connotatie krijgen, 6) de seksuele voorkeur naar tieners eerder gemeengoed is dan uitzondering en 7) de seksualisering van kinderen indachtig het oedipuscomplex te herleiden is tot de ambivalente verhouding tussen ouders en kinderen. De aandacht voor de pedofiel is onder andere te verklaren door het ongeproblematiseerde gebruik van de term 'kind' en de onvermijdelijkheid van schade als gevolg van iets seksueels. Een onderscheid tussen kinderen en jongeren wordt in veel gevallen niet gemaakt. De laatste categorie kan niet a priori als asexueel worden beschouwd en er moet erkend worden dat jongeren al seksueel kunnen zijn. In feite is de aandacht voor jongeren een eerste aanzet om na te denken over de figuur van de 'seksuele tiener'. In het eerste artikel ligt de focus echter met name op seks met kinderen door volwassenen.

DE SEKSUELE TIENER

In tegenstelling tot het vorige, ligt de focus in het tweede artikel niet op seks met kinderen maar op seks tussen jongeren. Het onderscheid tussen kinderen en volwassenen valt steeds meer weg vanwege jongeren als tussencategorie. Dat komt deels doordat seks van minderjarigen veel zichtbaarder is geworden en deels doordat adolescentie als overgang in de ontwikkeling van kind naar volwassene steeds eerder aanvangt en langer duurt. In beide gevallen wordt het onderscheid tussen kinderen en volwassenen op basis van seks en leeftijd een problematisch gegeven. Waar het hier om gaat is dus niet zozeer intergenerationele seks zoals pedofilie, maar intragenerationele seks van jongeren. Het opleggen van seksuele grenzen wordt geplaatst tegen de achtergrond van jongeren die tijdens hun adolescentie vaker en langer losse seksuele contacten aangaan. Dat staat haaks op het huwelijk als *rite de passage* waardoor jongeren traditioneel gezien zowel volwassen als seksueel worden. Het seksuele contact van adolescenten wordt door de autoriteiten

geëvalueerd via het begrip 'leeftijdsadequaaf'. De niet-leeftijdsspecifieke fase van adolescentie is dan ondergeschikt aan de heldere leeftijd volgens de wet. Dat wordt gedaan om te benadrukken wat de eigenlijke plek is van jeugd en seks en wat de eigenlijke route is om als kind te veranderen in een volwassene. Die *rite de passage* is cruciaal voor het onderscheid tussen kinderen en volwassenen. Het artikel gaat in op het wegvallen van het fundamentele onderscheid tussen kinderen en volwassenen via de figuur van 'de seksuele tiener'. Met het wegvallen van het onderscheid tussen asexuele kinderen en seksuele volwassenen kan de reactie van de autoriteiten worden geïnterpreteerd als een manier om grenzen weer zichtbaar te maken. Niet alleen wordt via 'leeftijdsadequaaf' duidelijk *wie* seks mag hebben, maar tegelijkertijd wordt aangegeven *hoe* uiting moet worden gegeven aan seks.

SEKS TUSSEN JONGEREN EN ONTUCHT

Met het derde artikel wordt een brug geslagen tussen de theoretische artikelen en de empirische artikelen over de strafrechtelijke handhaving in Nederland. De focus ligt hier op seks tussen jongeren. Het Nederlandse strafrecht beschermt minderjarigen tegen seksueel contact. In de toepassing van het strafrecht wordt de seksuele activiteit van tieners in Nederland beschouwd op basis van 1) de context van de seks en 2) de leeftijd van het slachtoffer. Het seksueel contact kan strafbaar zijn ongeacht de leeftijd van de dader en in de praktijk kunnen jongeren dus onderling ontucht plegen. Wat blijkt is dat seks met een minderjarige door de autoriteiten wordt toegestaan op het moment dat het leeftijdsverschil gering is en op het moment dat de seks binnen een langdurige en affectieve relatie plaatsvindt. Dan is van ontucht geen sprake. Dergelijke criteria verhouden zich moeilijk tot seksueel contact tussen jongeren die hun seksuele verlangens via tijdelijke en instrumentele relaties willen ontdekken. Naast een wettelijk kader en relevante jurisprudentie biedt dit artikel theoretische reflecties op seksuele experimenten van jongeren en hoe deze corresponderen met een aantal sociale condities. De toepassing van het strafrecht geeft antwoord op de vraag *hoe* jongeren volgens de autoriteiten uiting mogen geven aan seks. Er wordt opgemerkt dat er een spanningsveld is tussen enerzijds jongeren die op zoek zijn naar seksueel genot en anderzijds de strafrechtelijke autoriteiten die de leeftijdsgrenzen voor seks handhaven. Naast de strafrechtelijke normen staat ook de seksuele moraal van jongeren centraal. Door juridische casussen te bestuderen over seks onder jongeren wordt duidelijk dat het strafrecht een ingang biedt om een dubbele standaard af te dwingen, waarbij meisjes als slachtoffer en jongens als dader worden begrepen. Daarnaast wordt duidelijk dat de strafrechtelijke autoriteiten meer waarde hechten aan seks binnen een relatie dan seks buiten een relatie. Er wordt afgesloten met de conclusie dat de juridische criteria waarmee grenzen worden getrokken voor de seksuele activiteit van jongeren veel meer doen dan alleen de seksuele integriteit van een minderjarige beschermen.

SEKSUEEL CONTACT EN ONTUCHT

De focus van het vierde artikel ligt sterker dan in de voorafgaande artikelen op seks tussen jongeren en volwassenen en op de afweging van de strafrechtelijke autoriteiten daarbij. Verschillende daders en gedragingen komen aan bod, waarbij wordt bekeken welke rol de strafrechtelijke leeftijdsgrenzen spelen en hoe die zich volgens de strafrechtelijke autoriteiten verhouden tot de feitelijke seksuele gedraging. Minderjarigen worden naar de Nederlandse wet ook strafrechtelijk beschermd tegen seksueel contact dat *zonder* dwang tot stand kan zijn gekomen. Hoe leggen ontuchtplegers seksueel contact en hoe kunnen dergelijke contacten met jongeren zich voordoen? Op basis van de strafbaarstellingen zijn er verschillende type ontuchtplegers. Wat opvalt aan de delictomschrijvingen in de genoemde wetsartikelen is dat het element dwang dus ontbreekt. Ook als de jongere het seksuele contact vrijwillig is aangegaan, kan er dus sprake zijn van ontucht. Dat is het geval wanneer de dader zijn invloed heeft aangewend om de jongere tot seksuele handelingen te verleiden (art. 245 en 247 Sr) of het seksueel contact heeft uitgelokt via giften en beloften (art. 248a) en via misbruik van gezagsverhoudingen (art. 249 Sr). Voor de artikelen 245 en 247 Sr geldt dat de termen invloed en verleiding niet in de wet staan vermeld. Voor invloed via 'uitlokking' (art. 248a Sr) geldt dat de wijze waarop uitlokking tot stand moet komen wel in de wet staat vermeld en dat deze moet worden getoetst aan het bestanddeel 'door giften of beloften van geld of goed'. In de volksmond staat dat wel bekend als ruilseks. Ook hier is niet altijd even helder wie nu wie 'gebruikt'. Toch is het de volwassene die strafrechtelijk verantwoording moet afleggen. Artikel 248a Sr ziet ook toe op 'misleiding', en dat is vooral relevant bij daders die zich bedienen van het internet voor seksueel contact. Als laatste heeft artikel 248a Sr nog betrekking op invloed door 'de feitelijke verhoudingen'. Jongeren gaan ook buiten de formele gezagsverhoudingen van artikel 249 Sr om met volwassenen en kunnen ook seks met hen hebben. Denk bijvoorbeeld aan begeleiders van sportverenigingen. Zij hebben veelal een sleutelpositie die kan worden aangewend voor seks. Daarmee heeft een begeleider naast het leeftijdsverschil (art. 245 en 247 Sr) een enorme invloed dankzij de feitelijke verhoudingen (art. 248a Sr). Er wordt in de wet onderscheid gemaakt tussen reguliere ontucht en ontucht zoals strafbaar gesteld via artikel 249 Sr. Deze bepaling ziet toe op de formele afhankelijkheidsrelatie tussen bijvoorbeeld vader en dochter of leraar en leerling. Er is binnen zo'n relatie sprake van een zekere hiërarchie, waardoor seks zonder meer als kwalijker wordt gekwalificeerd dan daarbuiten. Bovendien vindt dergelijk seksueel contact plaats binnen een vertrouwensrelatie, waarbij het uitgangspunt is dat het seksuele contact dit vertrouwen heeft geschaad. Het probleem met de onderzochte ontuchtartikelen is dat ze bedoeld zijn voor specifieke misbruiksituaties, maar veel breder kunnen worden toegepast. Hierbij bestaat het risico dat een juridisch begrip zoals ontucht ruimer wordt toegepast, omdat het meer en meer gedragingen en daders strafrechtelijk relevant kan maken. Denk aan de criminalisering van invloed (uitgeoefend

door de oudere persoon in het contact) in plaats van dwang en van seksuele handelingen van jongeren (uitge oefend door minder- en meerderjarigen) in plaats van enkel die van ouderen. Deze criminaliseringstendens is vooral aan de orde als het uitgangspunt van de bestraffing moraliteit lijkt te zijn, in plaats van schade

MORALITEIT EN ONTUCHT

In het vijfde artikel wordt gekeken naar de achterliggende belangen bij een strafrechtelijk optreden tegen seks met jongeren. Voor jongeren die seksuele contacten hebben, worden twee uitgangspunten geformuleerd: bescherming tegen misbruik vanwege geringe weerbaarheid en vrijheid tot ontplooiing vanwege zelfbepaling. Met de afweging van die belangen – strafrechtelijk vervolgen met het oog op (zelf)bescherming van de jongere of niet-vervolgen ten einde recht te doen aan de ontplooiing van de jongere – moet een balans worden gevonden die recht doet aan het belang van jongeren als seksueel betrokkenen. Daarnaast is de vraag hoe in de opsporing en vervolging gestalte wordt gegeven aan de rechtsbescherming van de dader. Door de uitbreiding van de strafbaarstelling van seks onder dwang met die van seks zonder dwang, bestaat het risico dat de verwijtbaarheid van de verdachte te zeer ondergeschikt wordt gemaakt aan de subjectieve en mogelijk erwijs nietkenbaar gemaakte negatieve ervaring van het slachtoffer en/of de morele opvatting door autoriteiten. De ontuchtartikelen 245/247/248a/249 Sr zien toe op de bescherming van de seksuele integriteit van jongeren. De motieven om aangifte te doen kunnen echter minder zuiver zijn en minder van doen hebben met zorg om de seksuele integriteit van de jongere. Zo kunnen ouders via een aangifte hun onvrede over een seksuele relatie strafrechtelijk tot uiting brengen. Niet alleen ouders, maar ook jongeren zelf kunnen zich op de een of andere manier gekwetst voelen en wraak willen nemen via de strafrechtelijke weg. Het seksuele voorval kan bijvoorbeeld binnen een affectieve relatie hebben plaatsgevonden en die relatie kan om welke reden dan ook zijn beëindigd. Ook in gevallen waar geen sprake is geweest van een affectieve relatie is het soms de vraag of niet spijt, in plaats van schade de werkelijke reden van aangifte is. Het pad van liefde en seks gaat nu eenmaal niet over rozen en tieners kunnen zich mislukkingen en teleurstellingen op dit vlak bijzonder aantrekken. Dit blijkt uit ervaringen van de politie, die regelmatig valse aangiften van aanranding en verkrachting binnenkrijgt doordat jongeren verhalen verzinnen om de eigen losse seksuele moraal te verbloemen voor hun ouders. De motieven achter het opsporen en vervolgen van seks met een minderjarige kunnen worden onderverdeeld in verschillende belangen, waarbij jongeren centraal kunnen staan, maar ook hun ouders en/of de samenleving. In gevallen van ontucht met jongeren is het opmerkelijk dat de individuele verwijtbaarheid van de dader en het individuele aandeel van het slachtoffer door de strafrechtelijke autoriteiten betrekkelijk irrelevant gevonden worden. Dit is typerend voor een strafrechtelijke

traject dat inzet op de berechting van hen die misdrijven tegen de openbare zeden hebben gepleegd. Hoe de betrokkenen het zelf hebben ervaren, wordt van ondergeschikt belang geacht. Het effect van het misdrijf op de openbare orde staat centraal.

HET ASEKSUELE KIND EN DE SEKSUELE RELATIE

Het afsluitende hoofdstuk gaat nader in op het 'aseksuele kind' en de 'seksuele relatie' als sociale constructies. Met seksuele relatie doel ik op een relatie tussen twee mensen waarbij seksueel contact een uitdrukking is van affectie, te onderscheiden van seks zonder relatie. Middels de tweeledige kwalificatie 'verkeerde seks op de verkeerde leeftijd' pogen de autoriteiten orde te scheppen. Die orde komt tot stand in naam van jongeren via het aseksuele kind, en in naam van seks via de seksuele relatie. Aangaande het aseksuele kind en de seksuele relatie wordt de reactie op seks met minderjarigen geïnterpreteerd tegen de achtergrond van het gezin en het huwelijk als blauwdruk voor de samenleving. Wat blijkt is dat de genoemde constructies onder druk staan vanwege seks als consumptie, en de belevingswereld van jongeren zelf. Het aseksuele kind en de seksuele relatie kennen op een abstract niveau een bijzonder wankel basis, gegeven het verschil tussen markt en staat. Waar de markt de seksuele tiener ten volle erkent en esthetisch exploiteert, daar miskent de staat de seksuele tiener met de ethiek van voorname-lijk zorg die primair gericht is op bescherming. Bij seks als consumptie draait het samengevat om de markt en de beleving van jongeren, terwijl het bij seks als productie gaat om de staat en de reactie via het strafrecht. Op concreet niveau leveren het aseksuele kind en de seksuele relatie problemen op bij het strafrechtelijk beschermen van minderjarigen tegen inbreuken op hun seksuele integriteit vanwege hun eigen belevingswereld. Het gezin en het huwelijk zijn van oudsher vooral economisch van aard en hebben later een grotere emotionele waarde gekregen, terwijl zich bij seks wellicht het omgekeerde heeft voorgedaan. In deze schizofrene constellatie is het belangrijk te blijven erkennen dat het spel van seksuele verleiding ambivalent is en dat deze spanning zich duidelijk manifesteert daar waar jongeren met een economische mentaliteit seks hebben in een maatschappij die aangaande gezin en huwelijk steeds emotioneler is geworden.

Wat betekenen de strafrechtelijke reactie en reacties vanuit de media op seks met jongeren nu voor de wijze waarop seksueel gedrag van jongeren in onze samenleving wordt geduid en op welke wijze werkt deze duiding omgekeerd door op deze reacties? Middels het 'aseksuele kind' en de 'seksuele relatie' als sociale constructies is duidelijk geworden welke belangen op het spel staan. De strafrechtelijke reactie en reacties vanuit de media zijn enerzijds gericht op de bescherming van het aseksuele kind als slachtoffer en anderzijds op de bescherming van de seksuele relatie in het kader van de openbare zeden. De genoemde maatschappelijke belangen achter de voorstelling van kinderen als aseksueel en de voorstelling van seks als iets voor

binnen een relatie staan onder druk door seksuele gedragingen die ingaan tegen deze beelden. Uit deze studie blijkt de aanwezigheid van de seksuele tiener voor de autoriteiten een probleem, want hij staat haaks op het asexuele kind. Terwijl het kind de personificatie is van gebrek aan seksualiteit, personifieert de tiener juist een overvloed daaraan. Dit is opmerkelijk aangezien kind en tiener ergens in elkaar overgaan, maar aangaande seks dus twee extreme posities innemen. Uit deze studie blijkt voorts dat seks zonder affectieve relatie onder jongeren door de autoriteiten wordt geïdentificeerd, omdat dit haaks staat op de seksuele relatie. Seksuele onthouding tot aan het huwelijk is in Nederland lang niet meer overal de centrale boodschap, maar het criterium van de affectieve relatie kan wel worden gezien als een meer eigentijdse variant op het huwelijk. De achterliggende boodschap is dat seks in een relatie moet zijn ingebed, terwijl het vroeger voornamelijk was gekoppeld aan reproductie. Een ontuchtpleger is te begrijpen als een contrastfiguur met behulp van wie wordt vastgesteld hoe en wie uiting mag geven aan seks. Enerzijds is seks een ingang om controle uit te oefenen op jongeren; *wie* mag zich seksueel uiten? Anderzijds zijn jongeren weer een middel om controle uit te oefenen op seks; *hoe* moet seks worden geuit?